

5. Morland A.F. Dann stürzte die Welt für sie ein. Режим доступу: / A.F. Morland. Lesezugriff: <https://play.google.com/books/reader?id=nk7LCgAAOBAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=ru&pg=GBS.PT2>
6. Wardell H. "Life, Love and a Polar Bear Tattoo" / H. Wardell. – Smashwords Edition, 2009. – 297 p. – Режим доступу: <http://www.idoc.co/text/4449/life-love-and-a-polar-bear-tattoo>

Ольга Гриценко

Запорізький державний медичний університет (Запоріжжя)

ПОШАННА МНОЖИНА В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню граматичних засобів мовного етикету в народнопоетичному дискурсі. Проаналізовані думки науковців стосовно поняття «пошанної множини». Виділено та проілюстровано основні типи та особливості вживання граматичних етикетних одиниць, зафіксованих у мові пісенного фольклору.

Ключові слова: мовний етикет, пошанна множина, граматичний етикетний засіб, звертання, комунікативна ситуація.

The article investigates grammatical means of linguistic etiquette of folk discourse. Researchers analyzed opinions regarding the concept of "respectfulset". Highlight and illustrate the main types and features the use of grammatical etiquette units recorded in the language folk song.

Keywords: linguistic etiquette, respectfulset, grammatical etiquette means, communicative situation.

Комунікативна діяльність є важливим складником життя людини в сучасному світі. Рівень мовної підготовки представників певного народу свідчить передусім про культурну вартість етносу. Комунікативний етикет є національно специфічним явищем. У наш час, в період утвердження української нації, актуальним є відновлення та популяризація традиційних правил мовного етикету. Показовими для українського мовлення є етикетні форми множини – основні граматичні засоби лінгвоетикету. Дослідженню граматичних засобів етикету присвячені роботи таких українських науковців: О. Потєбні, Н. Бабич, О. Миронюк, С. Богдан, Я. Радевича-Винницького, Н. Журавльової, Ф. Бацевича, Е. Ветрової та ін. Проте на сьогодні немає робіт, у яких аналізувалися б особливості вживання пошанної множини в мові пісенного фольклору. А оскільки народна творчість становить вагомий культурний спадок народу, має виховне, суспільне значення, а також виконує пізнавальну функцію, пов'язану з

вивченням способів спілкування, то актуальним є аналіз граматичних засобів мовного етикету, зафіксованих в мові українського пісенного фольклору. Мета статті – опис граматичних одиниць мовного етикету, вживаних в мові народнопоетичних текстів.

До граматичних засобів вираження ввічливості в українській мові належать займенник першої особи множини *ми*, займенник другої особи множини *ви* як опозиція до займенника однини *ти*, займенник третьої особи множини *вони* [6, с. 5 – 6], а також форми множини дієслів, прикметників та присвійних займенників як опозиція до аналогічних форм однини. У лінгвістичній літературі науковці вживають терміни «пошанна множина» (О. Миронюк, Я. Радевич-Винницький та ін.), «займенникові вказівники адресата» (Н. Формановська), «займенники ввічливості» (О. Миронюк) або «множина гідності», «звичасва форма множини» (Я. Радевич-Винницький). Під цим поняттям дослідники мають на увазі використання форм множини під час

звертання до однієї особи або при згадуванні про відсутню особу – «це форма своєрідного величання старших, що традиційно склалася в усному мовленні», і «відповідає українському менталітетові з його емоційністю, делікатністю, «жіночністю»» [9, с. 94 – 95]. О. Миронюк, досліджуючи розвиток граматичних засобів мовного етикету, зазначає, що вперше «на факт трансформації *ви* множинного у *Ви* ввічливе у вітчизняному мовознавстві звернув увагу О. Потебня» [7, с. 50]. Крім вказівної та спонукальної функції, пошанна множина володіє здатністю репрезентувати певну тональність спілкування, надавати посланням відповідного забарвлення [2, с. 10]. Слушно зауважує Я. Радевич-Винницький, що «у граматиці вибір значно вужчий, ніж у лексиці», а отже «граматика «керує» мовцем» [9, с. 86]. Проте вибір граматичних засобів, так само як і вибір лексичних та фразеологічних етикетем, «регулюється рядом факторів: ступенем знайомства, рольовими позиціями комунікантів, характером їхніх стосунків» [2, с. 10]. Варто зазначити, що в українській мові пошанна множина є правилом звертання не тільки до незнайомих, старших за віком чи посадою людей, а, в першу чергу, до батьків. Хоча «первісною формою звертання дітей до батьків було, звичайно, звертання на *ти*» [6, с. 7].

Найбільш популярним у народнопісенному мовленні є просторічний займенник однини *ти* та відповідні форми однини. Вони мають відтінок інтимності, свідчать про близькі стосунки комунікантів: *Прийди, милий, прехороший, Скинь чоботи, прийди босий...* [12, с. 92], *Ненько моя та й голубонька, Сватаєшся та братаєшся, Чого ти людей не питаєшся...* [1, с. 28], *Славний паничу, добрий Іване! Молод же ти в військо ходити* [4, с. 69], *Ой пусти*

мене, губернаторе, З неволеньки додому... [10, с. 184], *-Ой наш паночку, господарочку, Ой поплати ж нам за заслужечку* [5, с. 67]. Перехід від інтимного *ти* до офіційного *Ви* в мові історичної пісні свідчить про певний конфлікт між мовцями: *Ой чом же ти Маріяно, Давниш не слухала? ... Шкода тепер, Маріяно, З вами говорити...* [4, с. 531].

Пошанна множина в мові народнопоетичних творів вказує на офіційність спілкування, високу повагу до співрозмовника: *Чому ж бо ви пане-брате, Та й не годитеся ...* [4, с. 705], *-Ціхо, Касю, не плачте...* [3, с. 219]. На *Ви* також звертаються до кумів: *-А я вам, кумколюбко, Добра зичу, Але свого чоловіка Не позичу* [3, с. 668]; *Кумочку, кумочку, ей, красну жєну мате...* [3, с. 377]. Як свідчення віддаленості, відстороненості учасників спілкування виступає займенник *Ви* при звертанні до осіб вищих за соціальним статусом (*Нате ж вам, соцький, і вам, виборний, Ще й золоте сідельце, Тільки ж не беріть у неволеньку, Браточки мої, серце!* [10, с. 184]), посадових осіб (*-Ви, товариш голова, вишиїть ми справку!* [3, с. 581]) та «небажаних осіб» (*А як вона сонливая, То проститься, А як довше в вас побуде, То навчиться* [1, с. 123]).

Використання пошанної множини є обов'язковим елементом обрядових пісень, оскільки підкреслює прагнення мовця звеличити опонента, учасників обряду: *Чи є ви дома, господареньку?* [5, с. 67], *Вінишємо вас, бідно вдово!* [11, с. 442], *Щедрий вечір, дядьку, вам! Хорошую дядину бог вам дав* [5, с. 515]. Пошанна множина вживається і при звертанні до молодого і молодої, дружб, старости та інших учасників весільного обряду: *Наші молода, як калиночка...* [8, с. 29], *Кухарочка наша! Як будете добре мастити, То будете довго жити* [1,

с. 256], *Дайте, дружбо, короваю, Буду за невістку* [1, с. 283], *А вас, милий, просимо до хати* [3, с. 190]. На *Ви* звертаються молоді і до нових батьків: *На добрий день, ненько моя, Тепер я у Вас* [1, с. 93].

Для народнописенної мови характерним є поєднання пошанної множини та просторічної однини: *А я вам, вую, заколядую. Дай грейцар! А і вам, вуйно, не буду дурно. Дай другий! А я вам, стрію, хату підрию. Дай третій!* [5, с. 534], *Отамане наш, Та й порадь же нас, Що будемо в дорозі робити, Як не стане вас?* [4, с. 639]. Наявність опозиційних форм пошанної множини підкреслює важливість співбесідника: *Миром, миром, пане Саво, щаслива година, Наші пані – ваша жінка – породила сина* [4, с. 492], *Наші дядько й ваші батько Косять гречку із вершечку* [5, с. 513].

Як спосіб передачі поваги, шани до батьків функціонує пошання множина в розмові дітей: *Уже вам, тату, та й на одході Посадила горіх на огороді* [1, с. 305], *Бувайте здорові, мої рідні мамо!.....Бувайте здорові, мої рідні тату!* [1, с. 333-334]. Найбільш частотний такий спосіб звертання до батьків в мові обрядових пісень.

Фіксуємо також збереження етикетної множинної форми і при називанні відсутньої особи (це здебільшого стосується згадування про батьків): *А як мня візьмеш, все тато дадуть* [5, с. 381], *Не казали мені мати Сеї води дати* [12, с. 269], *Мали тато дві кози, Та обидві безрогі* [3, с. 478], *Єден голосок: татко мня кличуть, // Другий голосок: мамка мня кличуть...* [5, с. 317]. Гіперпошанне вживання форм множини є показовим для мови календарно-обрядової лірики: *Чи є ви дома, господареньку? Ой видиме ж ми, що є вни дома, Та сидять собі по кінець стола, По кінець стола, краце сокола* [5, с. 67], *Ой ми знаємо, що вни є дома. А що вни діють? – Дають коровкам* [5, с. 79].

Отже, народнопоетичні твори доводять давнє вживання в українській мові як інтимної однини, так і форм пошанної множини. Тексти народних пісень також засвідчують поширене функціонування пошанної множини в родинно-побутовому етикеті. Наші пращури добре усвідомлювали можливість ввічливої множини створювати потрібну тональність комунікативного акту, а тому такі граматичні засоби є показовими для обрядової лірики.

Список літератури

1. Весільні пісні / [упоряд., авт. ст. та прим. М. М. Шубравська / відп. ред. І. П. Березовський / ред. кол.: С. Д. Зубков, О. І. Дей та ін.]. – К. : Дніпро, 1988. – 476 с.
2. Ветрова Е. С. Семантика і функціонально-комунікативний аспект етикетних одиниць в епістолярній спадщині українських письменників XIX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Е. С. Ветрова. – Донецьк, 2004. – 20 с.
3. Жартівливі пісні : Родинно-побутові / [упоряд. О. І. Дей, М. Г. Марченко, А. І. Гуменюк]. – К. : Наукова думка, 1967. – 798 с.
4. Історичні пісні / [зб. вступ. ст., впор. І. П. Березовського, М. С. Родіної ; за ред. М. Т. Рильського і К. Г. Гуслистого]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 1076 с.
5. Колядки та щедрівки. Зимова обрядова поезія / [за заг. ред. О. І. Дея]. – К. : Наукова думка, 1965. – 804 с.
6. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету : (засоби вираження ввічливості) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.02 «Українська мова» / О. М. Миронюк. – К., 1993. – 22 с.
7. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання / О. М. Миронюк. – К. : Логос, 2006. – 167 с.

8. Народні пісні в записах Петра Козланюка / [упоряд., вступ. ст. Н. С. Шумади]. – К. : Музична Україна, 1978. – 114 с.
9. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування / Я. К. Радевич-Винницький. – Львів : «Сполом», 2001. – 224 с.
10. Соціально-побутові пісні / [упоряд. та вступ. ст. О. М. Хмільовської]. – К. : Дніпро, 1985. – 331 с.
11. Українські народні пісні. Календарна обрядова лірика / [вступ. ст., упоряд. О. І. Дей]. – К. : Держлітвидав, 1963. – 569 с.
12. Українські народні пісні. Родинно-побутова лірика: [в 2 ч.] / [упоряд., вступ. ст. Г. К. Сидоренко]. – Ч. 1. : Пісні про кохання. – К. : Дніпро, 1964. – 586 с.
13. Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича / [відп. ред. Н. Є. Крутікова; упоряд., перед. і прим. О. І. Дея]. – К. : Наукова думка, 1983. – 525 с.

Олексій Дедуш

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАНУ (Київ)

ФОРМУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. ПОРІВНЯННЯ З УКРАЇНСЬКИМ АНАЛОГОМ

Історично склалося, що українці та поляки мають багато спільних елементів власного буття: територіальне сусідство, культурно-лінгвістичну схожість, період перебування у складі одних і тих же держав. Для кращого розуміння стратегій та тенденцій у нашого західного сусіда, запровадження польського позитивного досвіду в Україні необхідно також торкнутися питання формування польської ідентичності, а насамперед порівняти ці процеси діалектично у історичному розрізі.

Ключові слова: національна ідентичність, польська ідентичність, українська ідентичність, історія Польщі, теорія нації

Has historically developed, that Ukrainians and Poles have the mutual elements of own being: territorial neighborhood, the cultural and linguistic similarity, and the common co-state periods of history. We need to turn to the issue of Polish identity for better insight of our Western neighbor's strategies and tendencies, the implementation of Polish positive experience in Ukraine. It needs to conduct dialectically the comparative researches of these processes in the historical context.

Keywords: national identity, Polish identity, Ukrainian identity, history of Poland, nation theory

Як і територія України, польська земля відчула на собі процеси державотворення у приблизно той самий час – IX-X століттях. Українські землі в цей час об'єднуються під проводом князя Володимира Великого у цілісну ранньосередньовічну державу, а польські терени об'єднує перший достовірний правитель – князь Мешко. З різницею у 22 роки спочатку християнство приймає Польське князівство (966 рік) [6, S. 834], а потім Київська Русь, що визначило майбутні культурно-політичні вектори обох держав. Польська історіографія на відміну від української відносно солідарна щодо початків польської державності, оскільки не потребує оформлення своєї

більшої давності через змагальність української історичної науки з російськими шовіністичними потугами. Ряд напівміфічних князів з династії П'ястів: П'яст, Семовіт, Лешек, Семомисл досліджуються з позиції їхньої можливої історичності [5, р. 3-6]. Тоді як давньокиївський дуумвірат Аскольда і Діра в більшості сприймається вірогідним, попри відсутність достатньої кількості даних про князя Діра, оскільки його ім'я в арабського літописця Абуль-Хасана Алі ібн-Хусейна Аль-Масуді звучить як Аль-Дір [12, с. 325]. Можемо припустити, що Аль-Дір це арабізоване ім'я «Аскольд». Це значною мірою впливає на ідентичність поляків, які у більшій мірі